

Στο χώρο του πνεύματος ένα εγχείρημα κατά κανόνα

δεν συνεχίζεται και ούτε θάπρεπε να συνεχίζεται.

Οι σκέψεις αυτές λιπαίνουν το έδαφος για μια καινούργια σπορά

LUDWIG WITTGENSTEIN, 1948

Η επιθεώρηση Σύγχρονα Θέματα έχει μια ιστορία (και προϊστορία) 42 ετών. Είναι φυσικό στην διάρκεια του χρόνου που κύλησε να παρατηρούνται διαφορές στην έμφαση, μετατοπίσεις ή/και ανατροπές στις αντιλήψεις. Άλλες οι προτεραιότητες το 1962 που πρωτοεκδόθηκε και άλλες το 1977 που μετά την δικτατορία επανεκδόθηκε –κεντρική ιδέα τότε “η συγκεκριμένη ανάλυση της συγκεκριμένης πραγματικότητας” (Νίκος Σβορώνος), ίσως απόηχος από την Οκτωβριανή Επανάσταση– και άλλες οι προτεραιότητες μετά το 1989.

Σύντομα λοιπόν, ορισμένες σκέψεις. Τα ΣΘ πάντοτε ήσαν ή έστω αντιλαμβανόντουσαν τον εαυτό τους ως αριστερή επιθεώρηση και όταν ακόμη στην πρόσφατη περίοδο πολλά είναι προς επαναπροσδιορισμό – επιθεώρηση που δεν εξέπεμπε ούτε καθαρά πολιτικό λόγο ούτε καθαρά ακαδημαϊκό, αλλά σίγουρα στο κρίσιμο μεταίχμιο των δύο.

Σημείο επανεκκίνησης προ δεκαπενταετίας ήταν πως κοιτάζοντας τριγύρω μας διαπιστώσαμε αυτό που διαισθητικά γνωρίζαμε: πως όχι μόνο δεν είναι δεδομένα τα σύνορα της κάθε πειθαρχίας, αλλά δεν είναι δεδομένο και ακλόνητο ούτε καν το αντικείμενό τους και τα εργαλεία προσέγγισής του. Την τελευταία εικοσαετία στις διεθνείς επιθεωρήσεις και τα βιβλία πληθώρα οι διατυπώσεις, τίτλοι και υπότιτλοι όπως “επινόηση” εθνών και περιοχών, “κατασκευή” παραδόσεων, “αφηγήσεις” [ιστοριογραφικές] του παρελθόντος. Επομένως σχετικοποιούνται οι απολυτότητες και οι βεβαιότητες του παρελθόντος. Θα σταθώ σε μία και μόνο κεντρική όμως βεβαιότητα, την εθνοκεντρική, μια που εκφράζει τον απόλυτο τρόπο συγκρότησης της εθνο-κρατικής ταυτότητας, που όπως ήταν αυτονόητο μας απασχόλησε ιδιαίτερα μετά το 1989.

Η γνωριμία και η επικοινωνία με τον “άλλο” –είτε πρόκειται για άλλες κοινωνίες και παραδόσεις είτε πρόκειται για νέα ρεύματα που διευρύνουν τους ορίζοντές μας, υπήρξε βασικό μέλημα της εκδοτικής πολιτικής από την αρχή. Την τελευταία δεκαπενταετία, όμως, που η νέα και πολύ παλιά συνάμα εθνικοφροσύνη προεκτείνει ορμητικά τα τείχη του απομονωτισμού και στο χώρο των ιδεών, η επιλογή μας αυτή συνιστά όχι απλώς ακαδημαϊκό προσανατολισμό αλλά βαθύτατα πολιτική στάση. Στα πλαίσια αυτά είναι που το περιοδικό δέχθηκε με ενθουσιασμό και την πρόταση της Ευρωπαϊκής επιθεώρησης βιβλίου και ιδεών Liber σε μια αμφίδρομη συνεργασία από το 1993 που βάστηξε σχεδόν μια δεκαετία – μέχρι δηλαδή τον θάνατο του Pierre Bourdieu και τη διακοπή έκδοσής της. Το εγχείρημα αυτό θα ήταν αδιανόητο χωρίς την συμβολή του Γαλλικού Ινστιτούτου, που πρόθυμα ανέλαβε το βάρος το μεταφραστικό (επομένως και οικονομικό) μέσα από το επιτελείο του. Τέτοιες αποφάσεις διευκολύνουν την διάχυση των ιδεών και δίνουν βάθος στην προσέγγιση διαφορετικών κλιμάτων. Η έμφαση πάντως σε εμάς παραμένει στην μεταφραστική πολιτική του περιοδικού (μεταφραστές/περιοδικό ως “ξενιστές” του άλλου/ιδεών/ρευμάτων). Η επικοινωνία σε μια “περιφερειακή”, μη ηγεμονική γλώσσα μπορεί από μειονέκτημα να γίνει πλεονέκτημα, καθώς σε βγάζει από τις ψευδαισθήσεις διανοητικής αυτάρκειας που καλλιεργούνται στο πλαίσιο ηγεμονικών γλωσσών, και σε κάνει πιο δεκτικό και ικανό να “τρυγάς” από παντού. Συναφή όσα έλεγε ο διευθυντής των εκδόσεων Penguin: φτωχαίνει η Αγγλική γλώσσα λόγω προϊούσας αδιαφορίας στις μεταφράσεις.

Μας ενδιαφέρει ακόμη να ξεπεράσουμε μέσα από τις επιλογές μας και μέσα από τις απορρίψεις άρθρων που τις διαιωνίζουν συχνά, δύο μάστιγες: τον απόλυτο Αναγωγισμό και τον παιδαγωγικό διδακτικό δογματισμό που συνδιαστικά αποτελούν μια άλλη κυρίαρχη τάση του homo academicus – ενισχυόμενη από την ενδο-πανεπιστημιακή διαδικασία κρίσεων (εκλογές και εξελίξεις). Προσπαθούμε εκ παραλλήλου να ξεφύγουμε από τον καθωσπρεπισμό/επιστημονισμό των ανωνύμων κρίσεων με αξιώσεις “αντικειμενικότητας” – περιοδικό γνώμης που βασίζεται στη δική του κρίση και φυσικά αυτήν των συνεργατών του.

Ο απόλυτος αναγωγισμός και ο δογματικός διδακτισμός συμβαδίζει με μια τρίτη μάστιγα εκείνη του παρωχημένου εθνοκεντρισμού της κάθε επιστήμης, όταν μάλιστα παίρνει επιθετικές μορφές εις

βάρος άλλων συνοριακών επιστημών. Τι εννοώ; Πως όσο αυτονόητο είναι να σε έλκει η επιστήμη που θεραπεύεις, άλλο τόσο προβληματικό είναι να υποτιμάς ή και να απορρίπτεις την γειτονική-συγγενική επιστήμη (ο λόγος για ναυαρχίδες (π.χ. η Πολιτική Επιστήμη), αυτοκρατορίες (π.χ. η Ιστορία), βασιλίσσες (π.χ. η Κοινωνιολογία) των επιστημών με όλες τις άλλες ως θεραπεινίδες: τέτοια κείμενα δεν βρίσκουν την θέση τους στο περιοδικό ιδιαίτερα όταν επιδιώκουμε επισκοπήσεις επιμέρους κλάδων. Άλλωστε, με τις ανακατατάξεις στο εσωτερικό των επιμέρους πειθαρχιών και γνωστικών παραδόσεων αναδεικνύονται συχνά μεγαλύτερες συνάφειες/συγκλίσεις μεταξύ ρευμάτων διαφορετικών πειθαρχικών καταβολών παρά μεταξύ των κατ' όνομα και κατά διορισμό ομοτέχνων.

Πώς αντιμετωπίσαμε τις καταστάσεις αυτές; Καταλήξαμε πως μας ενδιαφέρει μια επιθεώρηση που στέκεται υπεράνω τέτοιων μικρόψυχων αντιλήψεων και όπου η ισχύς της κάθε επιστήμης, πειθαρχίας ή ερμηνευτικής σχολής θα προσδιορίζεται από την άμιλλα μεταξύ τους στην κατανόηση και μερική ερμηνεία των μεγάλων προβλημάτων του παρόντος και των κεντρικών ερωτημάτων του παρελθόντος. Κριτήριό μας κάθε φορά είναι το κατά πόσον μια προσέγγιση πραγματεύεται κριτικά το θέμα της, αναδεικνύοντας και φωτίζοντας πτυχές που συνήθως παραμένουν αθέατες.

Εδώ υπεισέρχεται και η σημασία που δώσαμε στην πολύ-επιστημονική ή και διεπιστημονική πολιορκία γνωστικών αντικειμένων –περιοχών και εποχών– θεματικών ενοτήτων. Το ζητούμενο είναι η αναμόχλευση των επιμέρους πειθαρχιών για τις κατανοητικές ή/και ερμηνευτικές μας στοχεύσεις. Όχι όμως στην κατεύθυνση μιας αυστηρώς ακαδημαϊκής επιθεώρησης: όποιος ενδιαφέρεται στην Πολιτική Επιστήμη για την Επιστήμη καθεαυτή ή στην Κοινωνιολογία ως αυτοσκοπό ή στην Ιστορία ως φυγή από το παρόν μπορεί να απευθυνθεί στις υπαρκτές εξειδικευμένες κατά κλάδο επιθεωρήσεις (Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, Επιθεώρηση Κοινωνιολογικών Ερευνών του ΕΚΚΕ, Τα Ιστορικά, Μνήμων, Ιστορεΐν κ.α.).

Ενδιαφερθήκαμε για μείζονα θέματα άλλων εποχών (η Ιστορία) –και όχι εξειδικευμένες ιστορικές μελέτες χωρίς προεκτάσεις για το σήμερα– κείμενα που από την επιλογή τους και τον τρόπο προσέγγισης θα αμφισβητούν ή και θα υπονομεύουν ιδεολογικά αυτονόητους κοινούς τόπους. Ενδιαφέρει η ιστορία εκείνη που θα μας διασώζει από την εκκεντρικότητα της δικής μας ψευδαίσθησης πως μόνο το σύγχρονο και το οικείο είναι εκείνο που πραγματικά αξίζει. Μια ιστορία που να μην είναι ουσιοκρατική αναζητώντας διαχρονικά “το όντως όν”, αλλά τις ερμηνευτικές δυνατότητες που θα διασώζουν όχι μία αλλά περισσότερες ορθολογικές διαδρομές. Επομένως μια ιστορία που καλλιεργεί τον σεβασμό του διαφορετικού (χωρίς να το καθαγιάζει), μια ιστορία που ασκεί την σκέψη στο να διακρίνει και να συνδέει γνώσεις και πολιτισμούς.

Επικεντρωθήκαμε κυρίως σε μεγάλα προβλήματα-ερωτήματα ή και ορισμένες φορές αινίγματα της εποχής, όχι μόνο σε όσα άπτονται της πολιτικής ή και της κοινωνιολογικής ανάλυσης, αλλά και του θεωρητικού-φιλοσοφικού στοχασμού και των εννοιολογικών αποσαφηνίσεων. Τέτοια προβλήματα-αινίγματα είναι και εκείνα που σχετίζονται με την επανάκαμψη νέων συνδυασμών “μεταλλαγμένων” γνώριμων παλαιών ιών: του Ρατσισμού και του συγγενικού ιδεολογικά Εθνικισμού, της νέο-αποικιοκρατίας και του νέο-ιμπεριαλισμού. Έμφαση, λοιπόν στο παρόν, την ιστορία και την θεωρία των Μειονοτήτων (ειδικά αφιερώματα, ανάλυση φαινομένων τρομοκρατίας, στρατιωτικών και “προληπτικών” επεμβάσεων και πολέμων (Κόσοβο, Αφγανιστάν, Ιράκ).

Παρατηρήσαμε ακόμη πως στο πεδίο της θεωρίας και της φιλοσοφίας το παράδοξο ορισμένες φορές είναι ότι συνεχίζονται –ως εάν να μην έχουν κλονιστεί– ορισμένες απόλυτες βεβαιότητες σε μια εποχή που γίνεται όλο και πιο συστηματική η αμφισβήτηση και η υπονόμηση. Από τότε που πρωτοεκδόθηκε το περιοδικό το 1962 άρχισαν να κλονίζονται στην διεθνή βιβλιογραφία τα θεμέλια πάνω στα οποία στηρίχτηκε Η Επιστήμη (με κεφαλαίο Ε) και οι Άτεγκτοι Νόμοι που υπαγόρευαν τα πάντα. Η υπονόμηση αυτή συμβαδίζει με την ριζική αμφισβήτηση των εννοιών εκείνων που εκφράζουν τις ακλόνητες αξιολογικές προϋποθέσεις οι οποίες θεμελιώνουν τους τρόπους επιστημονικής σκέψης: την [απόλυτη] Ορθολογικότητα, την [απόλυτη] Αντικειμενικότητα, την [απόλυτη] Ουδετερότητα, την [απόλυτη] Αλήθεια. Εμείς σαν περιοδικό δεν επικαλεστήκαμε το άλλοθι μιας προσχηματικής επιστημονικής απόλυτης “ουδετερότητας”, χωρίς, θέλουμε να πιστεύουμε, να υποκύψουμε σε μια στενά νοούμενη ιδεολογική περιχαράκωση. Αυτή την Νέα Πολυπλοκότητα και την Νέα Συνθετότητα στην κοινωνία και την πνευματική ζωή προσπαθήσαμε να αποτυπώσουμε στην επιθεώρηση κατά διαφορετικό τρόπο από την πρώτη στιγμή έκδοσης του περιοδικού στις διάφορες φάσεις του, αλλά και με την εκδοτική του δραστηριότητα (Kuhn, Lakatos, Feyerabend).

Επομένως χρειάζεται πιστεύουμε σκεπτικισμός περίσσιος. Χρειάζεται επίσης σαφώς μια αίσθηση της σχετικότητας των ερμηνειών, των κατασκευών και των αφηγήσεων. Συνθέτουν ένα πολυδύναμο

οπλισμό για την αντιμετώπιση από την μια του απόλυτου δογματισμού αλλά και του ισοπεδωτικού Σχετισμού (που φυσικά και στην Ελλάδα ή στα δημοσιευόμενα περί Ελλάδος έχει κάνει την εμφάνισή του αδιαφορώντας για ακρίβεια, τεκμηρίωση κ.ά.).

Η επιθεώρηση μας εκδίδει σήμερα σε ένα νέο εκδοτικό αλλά και τεχνολογικό περιβάλλον που είναι συχνά δύσκολο κανείς να παρακολουθήσει τις επιπτώσεις του: (web sites, ηλεκτρονικά περιοδικά, PDU, G-data, έκρηξη γραπτού λόγου μέσω Internet). Παράλληλα μια προϋπάρχουσα εντεινόμενη εκδοτική δραστηριότητα –βιβλία, journals, άρθρα, διαδίκτυο– αντί να δίνει πάντα νέα ώθηση στην έρευνα συχνά την υπονομεύει. Αντί να αμφισβητεί κοινούς τόπους, στερεότυπα, δογματικές γενικεύσεις και καθιερωμένους τρόπους σκέψης τείνει να τους αναπαράγει: δημοσιεύεται και εκδίδεται πολύ-ξανα-μασημένη τροφή. Εκδίδονται ετησίως στα πεδία των Κοινωνικών και Ανθρωπιστικών Σπουδών πάνω από 300.000 βιβλία μόνο σε Αγγλία και ΗΠΑ και 250.000 επιθεωρήσεις στην Αγγλική γλώσσα, ενώ ο μ.ο. αναγνωστών του κάθε άρθρου υπολογίζεται χοντρικά στους πέντε. (εκτίμηση του Άγγλου Φιλοσόφου Noel Malcolm σε σχόλιό του που μεταφράσαμε στο περιοδικό). Επομένως βουνά αδιάβαστων άρθρων και βιβλίων αποθηκεύονται. Εμείς τι κάνουμε σε ένα τοπίο που έχει αλλάξει άρδην πολιτικά, πολιτισμικά αλλά και επιστημονικά; (π.χ. ως προς τον αριθμό των εξειδικευμένων κατά κλάδο περιοδικών). Εξελίζεις που συμβαδίζουν και με την ένταση ενός αντι-διανοητικού κλίματος της εποχής που ευνοεί στο έπαρκο όχι ακριβώς τον αθλητισμό, αλλά τον πρωταθλητισμό και πρώτιστα το ποδόσφαιρο, και με την περιστολή του χώρου ουσιαστικών συζητήσεων και αντιπαραθέσεων. Μας ενδιαφέρει να συμβάλλουμε στη διατήρηση και διεύρυνση αυτού του “δημοσίου των ιδεών” – εξ ου και η προσπάθειά μας να διαφυλάξουμε το “γενικόν” της φυσιογνωμίας του περιοδικού. Εάν επρόκειτο να συμπυκνώσω μια ιδέα που διατρέχει το περιοδικό είναι εκείνη που προσπαθεί να υπερβεί την θύελλα “πληροφοριών”, την θραυσματοποίηση των επιμέρους συνόλων μέσα από μια νέα ηθική ανίχνευσης των διασυνδέσεων, των διαύλων ανάμεσα στα πράγματα (και τα “πράγματα”), τα ρεύματα ιδεών, τις ιστορικές συγκυρίες και τις πολλαπλές δυνατότητες ερμηνείας τους, με πυξίδα την αναζήτηση μιας νέας ηπείρου που θα συνδέει τα ουσιαστικά κεκτημένα του πολιτικού φιλελευθερισμού χωρίς τις ψευδαισθήσεις του και τις καταχρήσεις στο όνομά του – με τα κεντρικά αιτούμενα μιας αριστεράς που εμμένει στην κοινωνική δικαιοσύνη και τα ανθρώπινα δικαιώματα και την καταπολέμηση κάθε μορφής βίας: στην περίπτωση του περιοδικού μας, η ιδέα αυτή μεταφράστηκε σε μια συνεχή κριτική λειτουργία των επιστημών, συχνά απομυθοποιητική, και ως εκ τούτου υπονομευτική, ως πρωτεύον στοιχείο της αριστερής μας ταυτότητας. Η όποια συμβολή θα μετρηθεί μόνο στο βαθμό που βοηθάει, και μας βοηθάει – τροποποιώντας μια διατύπωση της Doris Lessing– να είμαστε περισσότερο “πεπαιδευμένοι” και λιγότερο “βάρβαροι”, έτοιμοι να καταπολεμήσουμε τον ενδημούντα επαρχιωτισμό και εθνικισμό, αλλά και έναν σαθρό κοσμοπολιτισμό στις αλαζονικές και σιδερόφρακτες εκδοχές του. Εκεί βρίσκεται και το κόκκινο νήμα που διατρέχει όλες τις φάσεις του περιοδικού, δηλαδή στην ανάπτυξη και τον επαναπροσδιορισμό του κριτικού και αυτοκριτικού λόγου, και ως εκ τούτου αριστερού, και την συνεχή αγωνιώδη προσπάθεια διασύνδεσης των κεντρικών συμβάσεων στην εκάστοτε συγκυρία με την θεωρία: ρητή πρόθεση του περιοδικού, εν ολίγοις, υπήρξε η μάχιμη παρουσία του.